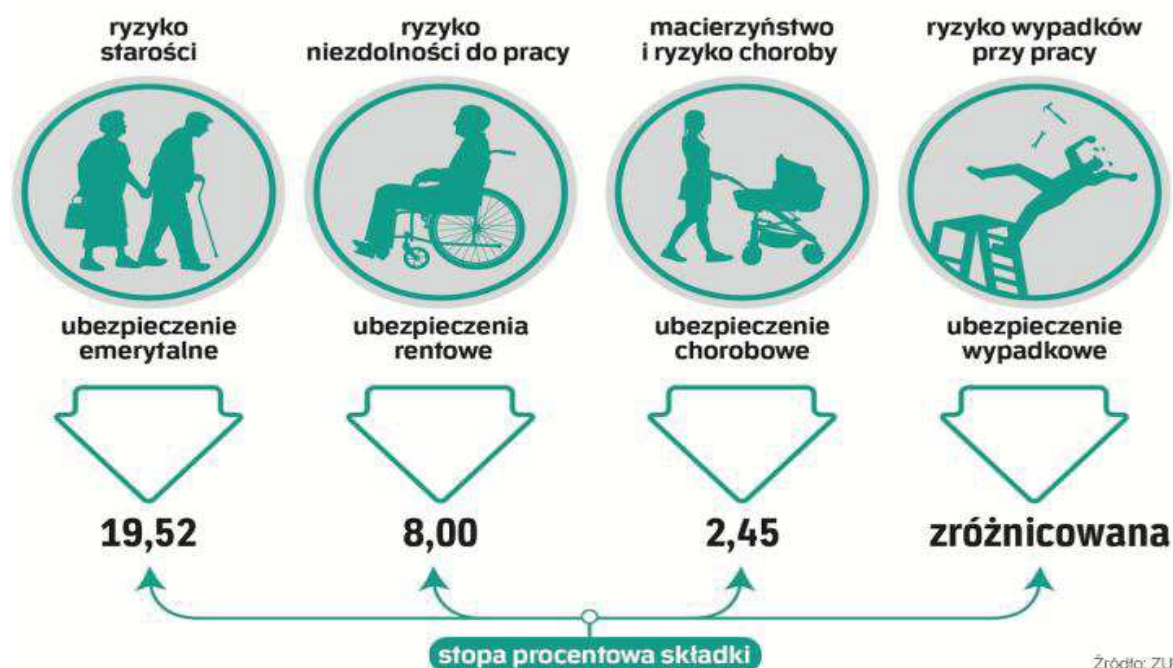

System ubezpieczeń społecznych

Rysunek 2.8. System ubezpieczeń społecznych

Źródło: (ZUS, <https://pieniadze.rp.pl/ubezpieczenia/inne-polisy/20742-skladki-zus>).

opłaca pracodawca. Natomiast wszystkie składki samodzielnie musi opłacać przedsiębiorca osoba fizyczna prowadzący działalność gospodarczą jednoosobowo lub jako wspólnik spółki osobowej.

Tabela 2.4. Składki na ubezpieczenia pracowników i fundusze obowiązujące w 2021 roku (w %)

Rodzaj ubezpieczenia	Sposób finansowania	
	pracodawca	pracownik
Emerytalne	9,76	9,76
Rentowe	6,50	1,50
Chorobowe	–	2,45
Wypadkowe	1,67 ^a	–
Zdrowotne	–	9,00
W tym: zdrowotne podlegające odliczeniu od podatku	–	7,75

^a Stopę procentową składki na ubezpieczenie wypadkowe ustala się na dany rok składkowy trwający od 1 kwietnia do 31 marca. Stopa procentowa składki na ubezpieczenie wypadkowe dla płatnika składek podlegającego wpisowi do rejestru REGON, zgłaszającego do ubezpieczenia wypadkowego nie więcej niż 9 ubezpieczonych, wynosi 50% najwyższej stopy procentowej ustalonej na dany rok składkowy dla grup działalności i wynosi obecnie 1,67%. W pozostałych przypadkach składka na ubezpieczenie wypadkowe jest zróżnicowana dla poszczególnych przedsiębiorców i ustalana w zależności od poziomu zagrożeń zawodowych i skutków tych zagrożeń zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej (Rozporządzenie z dnia 29 listopada 2002 r.).

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 2.3. Składki i podatek należne z tytułu wynagrodzenia z umowy o pracę

Zosia miesiąc temu podpisała pierwszą umowę o pracę i właśnie otrzymała pierwsze wynagrodzenie. Na umowie była wskazana kwota brutto 3000 zł, natomiast przelew był na niższą kwotę, więc Zosia postanowiła przeanalizować, co się stało z różnicą.

Wyszczególnienie	Stawki (w %)	Kalkulacja składek potrąconych z wynagrodzenia (w zł)	Kalkulacja składek płaconych przez pracodawcę (w zł)
Składka emerytalna	9,76 pracownik 9,76 pracodawca	292,80	292,80
Składka rentowa	1,5 pracownik 6,5 pracodawca	45,00	195,00
Składka chorobowa	2,45 pracownik	73,50	
Składka wypadkowa	1,67 pracodawca		50,10
Składka zdrowotna	9 ^a pracownik	232,98	
Razem składki:		644,28	537,90

^a Podstawą obliczenia składki na ubezpieczenie zdrowotne jest różnica między wynagrodzeniem brutto a sumą składek na ubezpieczenia społeczne potrącanie z wynagrodzenia pracownika.

Umowa o pracę jest obowiązkowym tytułem do ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, zatem z wynagrodzenia Zosi pracodawca jako płatnik był zobligowany pobrać należne składki w kwocie 644,28 zł, co automatycznie spowodowało, że do wypłaty tytułem wynagrodzenia zostało mniej, a także naliczyć jeszcze dodatkowo składki w ciężar swoich kosztów. Sumę składek (644,28 + 537,90 = 1182,18 zł) pracodawca przekazał do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, a ten dalej składkę zdrowotną do NFZ.

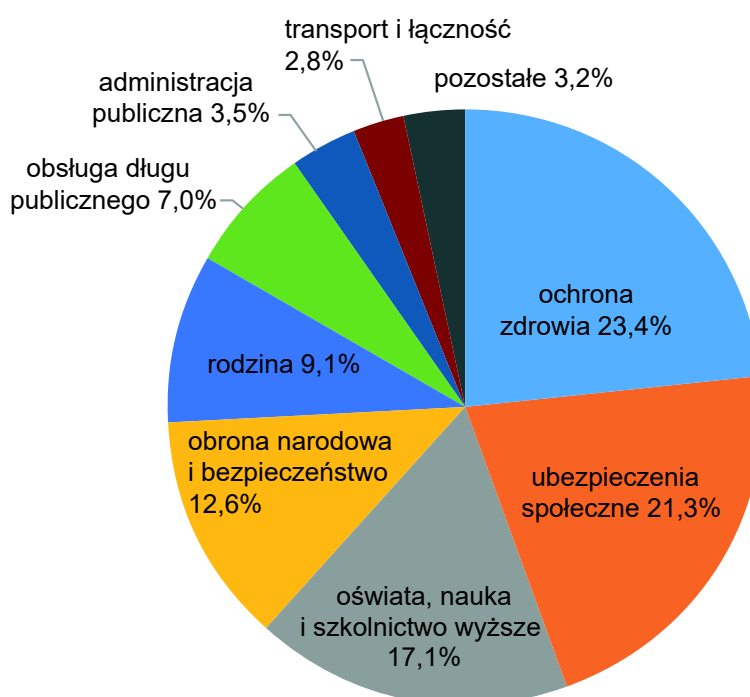
W przykładzie pominięto rozliczenie podatkowe.

2.4. Wydatki budżetu państwa

Wydatki budżetu państwa można klasyfikować według różnych kryteriów. Najstarszy, a zarazem najczęściej stosowany ich podział wyodrębnia wydatki majątkowe i wydatki bieżące. **Wydatki majątkowe** prowadzą do powiększenia majątku publicznego. Majątek ten rośnie w wyniku inwestycji rzeczowych lub zakupu aktywów finansowych. W związku z tym w ramach wydatków majątkowych można wyróżnić wydatki inwestycyjne (na przykład zakup i montaż środków trwałych, roboty budowlane, dotacje na inwestycje) i kapitałowe (na przykład zakup i objęcie akcji oraz wniesienie wkładów do spółek prawa handlowego). **Wydatki bieżące** są to m.in. wydatki na wynagrodzenia osób

zatrudnionych w sferze budżetowej, a także zakupy towarów i usług, wydatki związane z utrzymaniem jednostek sfp, obsługa długu czy realizacja statutowych zadań jednostek budżetowych.

Często pokazuje się wydatki poniesione na szeroko rozumiane zadania, czego odzwierciedleniem są tzw. **działy klasyfikacji budżetowej**. Działy grupują wydatki na różne dziedziny działalności (na przykład administracja publiczna, obrona narodowa, obsługa długu publicznego, szkolnictwo wyższe). Strukturę wydatków budżetu państwa w układzie tradycyjnym przedstawiono na rysunku 2.9.

Rysunek 2.9. Struktura wydatków budżetu państwa w 2019 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Ustawa budżetowa na rok 2019, załącznik 2).

Ważny jest podział wydatków budżetowych na sztywne (prawnie zdeterminowane) oraz elastyczne (uznaniowe). **Wydatki sztywne** są tak prawnie uregulowane, że wyłącza to swobodę decydowania o ich wysokości oraz strukturze przez organy władzy publicznej (na przykład wydatki na obsługę długu publicznego, dotacje dla Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wydatki na obronę narodową). Wydatki sztywne stanowią około 75% wydatków budżetu państwa, co utrudnia elastyczne planowanie budżetowe. **Wydatki elastyczne** dają większą swobodę decyzyjną i umożliwiają dostosowywanie działań państwa do realiów

gospodarki. Obejmują one przede wszystkim dotacje dla podmiotów publicznych i prywatnych oraz wydatki majątkowe.

Wydatki budżetowe można również podzielić na podstawie kryterium przedmiotowego według tzw. **grup ekonomicznych**, czyli zgodnie z ich przeznaczeniem. W ramach tego kryterium wyszczególnia się: dotacje i subwencje, świadczenia na rzecz osób fizycznych, wydatki jednostek budżetowych, wydatki majątkowe, wydatki na obsługę długu publicznego, wydatki na realizację programów finansowanych ze środków europejskich oraz środki własne Unii Europejskiej. **Subwencja** to nieodpłatna i bezzwrotna pomoc finansowa udzielana najczęściej przez państwo określonym podmiotom (na przykład jednostkom samorządu terytorialnego, partiom politycznym), bez wskazania celu, na jaki środki te mają być przeznaczone. Z kolei **dotacje** to kwoty wypłacane ze środków publicznych mające charakter jednostronnego świadczenia. Dotacje są udzielane w celu finansowania działalności ważnej z punktu widzenia interesu publicznego. Muszą być wykorzystane zgodnie z przeznaczeniem oraz rozliczone. **Świadczenia na rzecz osób fizycznych** obejmują wydatki z budżetu państwa kierowane do ludności, które nie są wynagrodzeniem za pracę. Wydatki w tej grupie mogą być wypłacane bezpośrednio osobom fizycznym w postaci emerytur, rent, zasiłków, stypendiów czy innych jeszcze świadczeń (na przykład świadczenia wychowawczego 500+), jak również pośrednio w postaci na przykład dopłat do leków.

2.5. Budżet środków europejskich i fundusze Unii Europejskiej

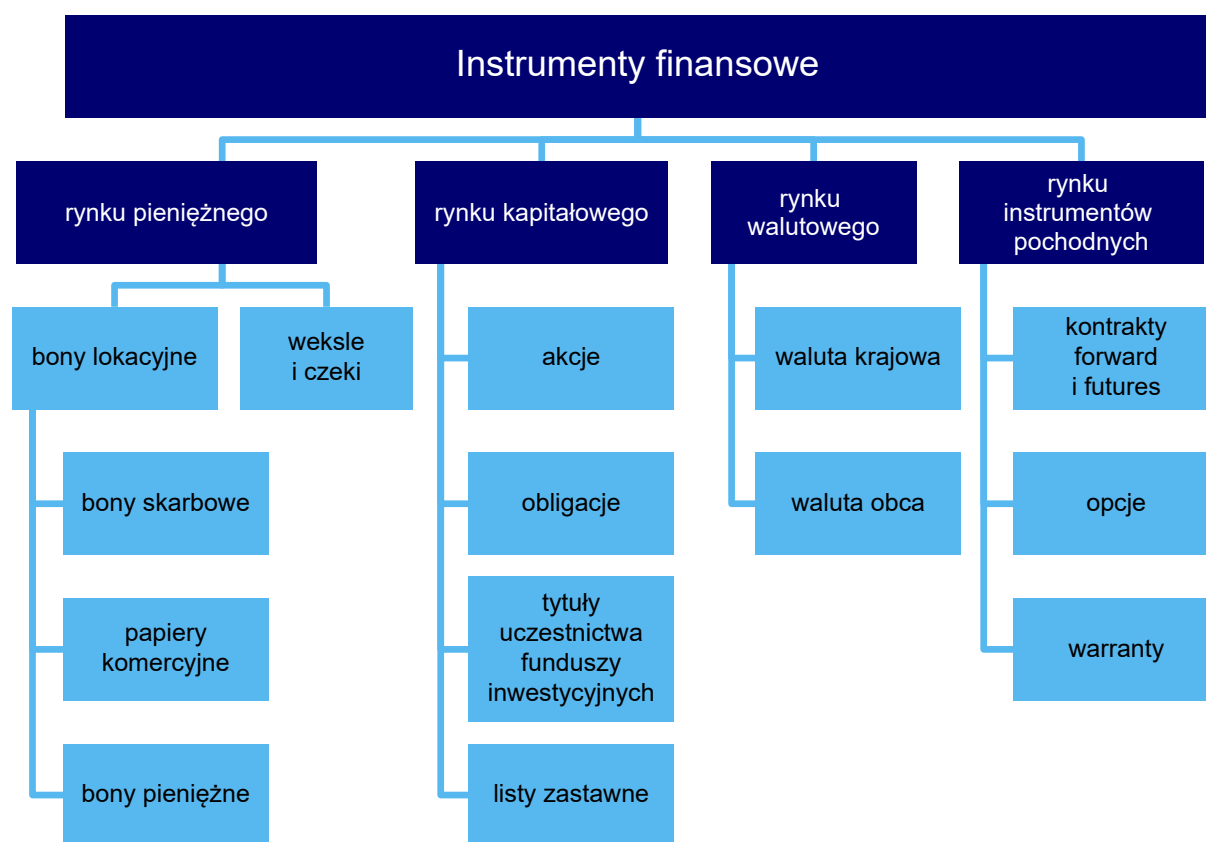
Na finanse publiczne w Polsce znaczący wpływ ma również członkostwo w Unii Europejskiej. Do Polski napływają środki finansowe w ramach programów realizowanych m.in. z **funduszy strukturalnych** (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego), Funduszu Spójności czy też zadań w ramach Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa. Obsługa operacyjna wspomnianych płatności następuje w ramach **budżetu środków europejskich (bśe)**. Wydatki tego budżetu wynikają z konieczności **prefinansowania** wydatków związanych z realizacją programów finansowanych z udziałem środków pochodzących z UE, które w późniejszym terminie są refundowane przez Komisję Europejską. Środki uzyskiwane z tych refundacji stają się w kolejnych latach dochodami bśe.

4.3. Instrumenty finansowe

Najważniejszym kryterium podziału instrumentów finansowych jest kryterium przedmiotu wymiany. O podziale według tego kryterium decydują:

- czas dysponowania środkami przez podmiot finansujący własną działalność,
- cele, na które podmiot ten decyduje się przeznaczyć uzyskane środki.

W ramach kryterium przedmiotowego wyróżniamy instrumenty rynku pieniężnego, kapitałowego, walutowego i instrumenty pochodne (por. rysunek 4.2).

Rysunek 4.2. Struktura przedmiotowa rynku finansowego

Źródło: opracowanie własne.

Instrumenty rynku pieniężnego

Instrumenty rynku pieniężnego służą do utrzymania płynności ich emitenta, tj. sfinansowania jego bieżącej działalności. Mają charakter dłużny (tzn. wierzycielski, bo są długiem, zobowiązaniem pieniężnym; takimi instrumentami są bony lokacyjne) lub rozliczeniowy (weksel, czek). Należą do krótkoterminowych

instrumentów finansowych (tj. o terminie zapadalności lub wymagalności* do jednego roku). Mają formę materialną (dokument, weksel, czek) lub zdematerializowaną (zapis komputerowy na rachunku papierów wartościowych, bony lokacyjne).

Bony skarbowe (ang. *Treasury bill, T-bill*) to krótkoterminowe papiery wartościowe na okaziciela emitowane przez Skarb Państwa reprezentowany przez Ministerstwo Skarbu lub Ministerstwo Finansów w celu zaspokojenia potrzeb pożyczkowych rządu związanych z występującymi niedoborami budżetowymi. W niektórych przypadkach stają się źródłem finansowania długoterminowego poprzez tzw. rolowanie emisji.

Agentem emisji bonów skarbowych, tj. podmiotem organizującym ich emisję, jest bank centralny (na przykład w Polsce jest to Narodowy Bank Polski). Organizuje on obrót bonami na rynku pierwotnym, gdzie bony skarbowe są oferowane na przetargach odbywających się zazwyczaj w pierwszy dzień roboczy tygodnia. Są sprzedawane z dyskontem i wykupywane według wartości nominalnej po upływie okresu, na jaki zostały wyemitowane. Rynek wtórny bonów skarbowych jest zorganizowany w postaci elektronicznego rynku skarbowych papierów wartościowych. W Polsce takim rynkiem jest rynek Treasury BondSpot Poland (TBSP) uruchomiony w 2002 r., gdzie bonami obracają tzw. dealerzy skarbowych papierów wartościowych (DSPW). Dealerzy zawierają na rynku transakcje hurtowe o minimalnej jednostce obrotu wynoszącej 5 mln zł.

Przykład 4.1. Stopa dyskonta a stopa zwrotu papierów dłużnych

Papiery wartościowe o charakterze dłużnym, na przykład bony skarbowe, najczęściej są sprzedawane z dyskontem. Oznacza to, że są sprzedawane po cenie niższej niż cena nominalna, którą wierzyciel otrzymuje w dniu zapadalności instrumentu. Stopa dyskontowa mówi o tym, z ilu procent z przyszłej wartości nominalnej bonów jest w stanie zrezygnować emitent, aby zamienić je na gotówkę już dziś.

Rozważmy bony skarbowe o wartości nominalnej 1000 zł i z terminem wykupu za 1 rok. Skarb Państwa, który potrzebuje gotówki już dziś, sprzedaje je za 900 zł, czyli z dyskontem równym 100 zł ($1000 \text{ zł} - 900 \text{ zł} = 100 \text{ zł}$).

* Zapadalność i wymagalność są pojęciami stosowanymi wymiennie, dotyczą tej samej daty, jednak raz przedmiotu, a raz podmiotu związanego z emisją papierów dłużnych. Termin zapadalności to ostatni dzień, w którym papier wartościowy powinien być wykupiony przez emitenta. Termin wymagalności zaś to ostatni dzień, w którym dłużnik (na przykład emitent papierów dłużnych), zgodnie z umową, jest zobowiązany do spełnienia świadczenia względem swojego wierzyciela (inwestora, który je nabył).

Stopa dyskontowa (r_d) wynosi:

$$r_d = \frac{1000 - 900}{1000} \cdot 100\% = 10\%.$$

Stopa dyskonta to nie to samo co stopa zwrotu. Dla inwestora kupno bonów było inwestycją – wydał na nie 900 zł, aby za rok otrzymać 1000 zł. Zatem stopa zwrotu z inwestycji (r_i) wyniosła:

$$r_i = \frac{1000 - 900}{900} \cdot 100\% = 11,1\%.$$

Z tego możemy wywnioskować, że zależność między stopą dyskonta a stopą zwrotu przedstawiają następujące równania:

$$r_i = \frac{r_d}{(1 - r_d)} \text{ oraz } r_d = \frac{r_i}{(1 + r_i)}.$$

Warto pamiętać o różnicy między tymi stopami, gdy rozważamy inwestycje w papiery dłużne.

Krótkoterminowe papiery komercyjne (ang. *commercial papers*) są emitowane przez przedsiębiorstwa, które wykorzystują je do finansowania bieżącej działalności lub inwestycji, gdy ich emisja jest rolowana. Stanowią alternatywę dla krótkoterminowych kredytów lub pożyczek. Są zwykle niezabezpieczone, w związku z czym ich emitentami są duże firmy, które emitują je na bardzo krótkie okresy, co zmniejsza ryzyko niewypłacalności. Mogą być imienne lub na okaziciela. Są głównie sprzedawane z dyskontem, a ich oprocentowanie jest oparte na stopie z rynku międzybankowego (na przykład WIBOR, WIBID) lub stopie referencyjnej banku centralnego obrazującej rentowność bonów pieniężnych.

Emisja papierów komercyjnych przedsiębiorstw jest niepubliczna, skierowana do inwestorów instytucjonalnych i prowadzona przez agentów emisji, którymi są banki lub biura maklerskie. Agent emisji obsługuje ją na rynku pierwotnym w ramach programu emisji oraz na rynku wtórnym, gdzie pełni funkcję *market makera*. Kwotuje on dane papiery, tzn. wyznacza cenę, po której jest gotów sprzedać lub kupić papiery danego emitenta o danym terminie wykupu.

Bony pieniężne (ang. *Treasury notes, T-notes*) to krótkoterminowe dłużne papiery wartościowe na okaziciela emitowane przez bank centralny.

Bony pieniężne są przedmiotem obrotu na rynku międzybankowym. Służą regulowaniu płynności systemu bankowego oraz utrzymaniu stóp procentowych na poziomie pożądanym przez bank centralny. Minimalna rentowność bonów pieniężnych stanowi tzw. stopę referencyjną banku centralnego (ang.

reference rate), która jest uważana za stopę wolną od ryzyka (ang. *risk free rate*) i wykorzystywana do oceny dochodowości inwestycji w instrumenty finansowe.

W Polsce bony pieniężne są emitowane przez Narodowy Bank Polski. Ich sprzedaż przez NBP na rynku pierwotnym następuje na przetargach organizowanych nie periodycznie, jak w przypadku bonów skarbowych, ale w zależności od potrzeb i oceny sytuacji na rynku pieniężnym. Rynek wtórny bonów pieniężnych stanowią banki komercyjne i Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Obraca się nimi wówczas w ramach tzw. operacji otwartego rynku (głównie operacje *repo* i *reverse repo*).

Weksel jest papierem wartościowym wystawionym w formie ściśle określonej przez prawo wekslowe*, który zobowiązuje określoną osobę do uregulowania w oznaczonym czasie i miejscu określonej kwoty pieniężnej na rzecz lub na zlecenie** innego podmiotu zwanego remitentem.

Wyróżniamy dwa rodzaje weksła: własny i trasowany. W przypadku weksła własnego to wystawca weksła (trasant) zobowiązuje się do zapłaty wskazanej w dokumencie kwoty pieniężnej. Natomiast wystawca weksła trasowanego zobowiązuje do zapłaty osobę trzecią, najczęściej swojego dłużnika, zwaną trasatem. Weksel pełni różne funkcje: kredytową (możliwość odroczenia terminu płatności zobowiązania), obiegową (możliwość przenoszenia praw własności przez tzw. indosowanie weksła), gwarancyjną (możliwość stanowienia formy zabezpieczenia zwrotności kredytu) oraz refinansową (możliwość dyskonta lub redyskonta weksła). Do dziś weksel jest dość powszechny w obrocie gospodarczym.

Czek jest papierem wartościowym wystawionym zgodnie z prawem czekowym***. Zawiera skierowane do banku polecenie wypłacenia określonej kwoty pieniężnej ze środków bankowych znajdujących się w dyspozycji wystawcy.

* W Polsce obowiązuje Ustawa – Prawo wekslowe (Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r.).

** Zobowiązanie zapłaty na czyjeś zlecenie oznacza, że ta osoba może dalej zbyć weksel innej osobie w drodze tzw. indosu. Zobowiązanie na rzecz Jana Kowalskiego, ale nie na jego zlecenie oznacza, że prawo otrzymania zapłaty nie może być przez niego przekazane innej osobie.

*** Por. Ustawę – Prawo czekowe (Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r.).

Czek pełni funkcję rozliczeniowo-pięniężną, jest surogatem pieniądza, co oznacza, że sumę czekową można wypłacić w gotówce. Do dziś чеки są popularne w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie czy w Wielkiej Brytanii. Można nimi płacić nawet w sklepach. W Polsce чеки były popularne jeszcze w latach 90. XX w. Upowszechnienie się kart płatniczych spowodowało jednak ich wyparcie z rynku polskiego.

Instrumenty rynku kapitałowego

Najważniejszym celem funkcjonowania rynku kapitałowego jest transformacja oszczędności w inwestycje, mobilizacja i efektywna alokacja kapitału oraz wycena instrumentów finansowych. Na rynku kapitałowym dokonuje się obrotu instrumentami finansowymi o charakterze udziałowym (akcje i tytuły uczestnictwa funduszy inwestycyjnych) lub dłużnym (obligacje i listy zastawne) z terminem zapadalności powyżej jednego roku. Instrumenty rynku kapitałowego mają zwykle postać zdematerializowaną, ale na przykład listy zastawne i niepubliczne certyfikaty inwestycyjne emitowane przez fundusze inwestycyjne zamknięte mogą mieć postać materialną.

Akcja jest udziałowym papierem wartościowym potwierdzającym uczestnictwo akcjonariusza w spółce akcyjnej i związane z tym prawa majątkowe i niemajątkowe.

Do praw majątkowych należą:

- prawo do dywidendy, czyli do udziału w zysku spółki, o ile walne zgromadzenie akcjonariuszy po wysłuchaniu rekomendacji zarządu podejmie decyzję, że dywidenda będzie wypłacona;
- prawo do udziału w podziale majątku spółki w przypadku jej likwidacji;
- prawo poboru przez dotychczasowych akcjonariuszy akcji nowej emisji w przypadku, gdy spółka zdecyduje się podnieść wartość kapitałów własnych poprzez emisję kolejnych akcji (przy czym prawo to może być ograniczone).

Do praw niemajątkowych należy między innymi prawo do udziału w zgromadzeniu akcjonariuszy i prawo do głosu. Akcjonariusz może żądać udzielania informacji w czasie walnego zgromadzenia i w określonych sytuacjach ma prawo zaskarżać uchwały walnego zgromadzenia.

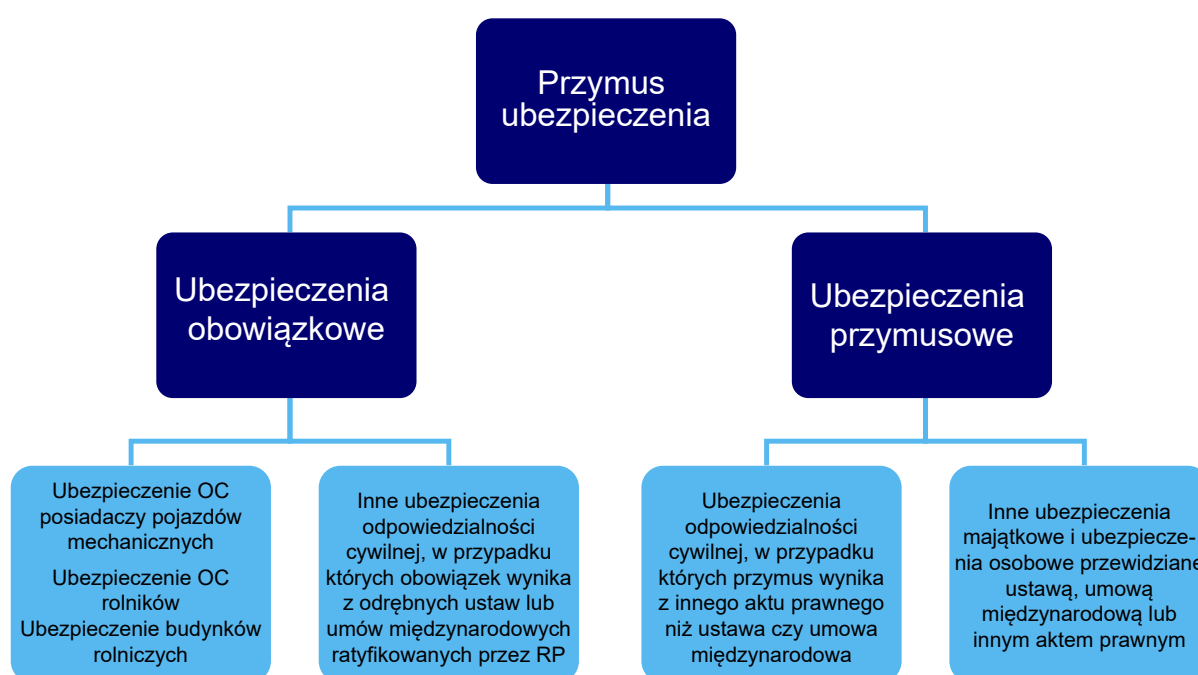
Obrotu akcjami, podobnie jak innymi papierami wartościowymi, dokonuje się na rynku pierwotnym i wtórnym. **Na rynku pierwotnym** (ang. *primary market*) dokonuje się sprzedaży akcji nowo wyemitowanych, w wyniku czego

	<ul style="list-style-type: none"> - zgłoszenie zmiany właściciela przedmiotu ubezpieczenia - dbałość o przedmiot ubezpieczenia (umyślność i rażące niedbalstwo ograniczają zakres ochrony ubezpieczeniowej, w ubezpieczeniach na życie – dotyczy także uposażonego) 	
Wystąpienie szkody	<ul style="list-style-type: none"> - powiadomienie o zajściu wypadku w formie i terminie, który przewiduje OWU - zakaz dokonywania jakichkolwiek zmian w stanie rzeczy wywołanych wypadkiem, chyba że zmiana była niezbędna w celu zabezpieczenia mienia pozostałego po szkodzie lub zmniejszenia szkody - umożliwienie zakładowi ubezpieczeń zapoznania się ze stanem rzeczy spowodowanym wypadkiem (ogłędziny, dokumenty, wyjaśnienia itd.) - użycie dostępnych środków w celu zapobieżenia szkodzie lub zmniejszenia jej rozmiarów - możliwość wglądu do akt szkodowych 	<ul style="list-style-type: none"> - poinformowanie ubezpieczającego i ubezpieczonego o otrzymaniu zawiadomienia o wypadku oraz o tym, jakie dokumenty są potrzebne do ustalenia odszkodowania - likwidacja szkody w czasie wskazanym w ustawie – część bezsporna – w ciągu maksymalnie 30 dni od momentu otrzymania zawiadomienia o wypadku; część sporna – w ciągu 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie spornych okoliczności było możliwe (inne regulacje w ubezpieczeniach obowiązkowych) - zwrot kosztów zapobiegania/zmniejszania szkody, jeśli były celowe, co najmniej w granicach sumy ubezpieczenia - prawo regresu do sprawcy szkody do wysokości wypłaconego odszkodowania

Źródło: opracowanie własne.

dbalstwa, może skutkować brakiem świadczenia ze strony zakładu ubezpieczeń lub jego obniżeniem. Z kolei niewypełnienie obowiązków przez zakład ubezpieczeń wiąże się z różnymi sankcjami przewidzianymi w kodeksie cywilnym lub innych ustawach.

Ochrona interesu społecznego (na przykład ochrona ofiar wypadków drogowych), a także dobro podmiotów, których szkody mogą nie być skompensovane na skutek niewypłacalności sprawców (na przykład klientów określonych grup zawodowych), są przyczynami, dla których ustawodawca wprowadził do systemu ubezpieczeń gospodarczych ubezpieczenia obowiązkowe i przymusowe (Maśniak, 2020, s. 55) (rysunek 5.7).

Rysunek 5.7. Przymus ubezpieczenia

Źródło: opracowanie własne.

Stosunek ubezpieczenia obowiązkowego i przymusowego powstaje na skutek zawarcia umowy ubezpieczenia. Treść tego stosunku determinują – w dużo szerszym zakresie niż w ubezpieczeniach dobrowolnych – regulacje prawne. Mogą one stanowić m.in. o zakresie odpowiedzialności ubezpieczyciela, zasadach zgłaszania wypadku ubezpieczeniowego, terminie realizacji świadczeń ubezpieczeniowych, sumie gwarancyjnej/sumie ubezpieczenia. Jedynie do kategorii ubezpieczeń obowiązkowych stosuje się przepisy ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Orlicki, 2011, s. 124).

5.4. Struktura produktowa polskiego rynku ubezpieczeń

Zakres produktowy polskiego rynku ubezpieczeń nieustannie się zmienia. Poza powszechnymi produktami ubezpieczeń (tj. na przykład ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, autocasco, ubezpieczenia mieszkania, klasyczne ubezpieczenia na życie) powstają wciąż nowe, odpowiadające na specyficzne potrzeby nabywców ochrony. Udział w rynku poszczególnych rodzajów produktów ubezpieczeniowych jest jednym ze wskaźników stopnia rozwoju rynku.

Kreowanie produktów ubezpieczeniowych jest ograniczone regulacjami i „technologią” ubezpieczeniową rozumianą jako sposób prowadzenia działalności ubezpieczeniowej.

Bariery prawne budowania produktów ubezpieczeniowych są pochodną regulacyjnej definicji przedmiotu ubezpieczenia. W **ubezpieczeniach majątkowych** przedmiotem tym może być każdy interes majątkowy. Może on być związany z mieniem (na przykład samochodem, domem jednorodzinny, infrastrukturą drogową), ale niekoniecznie z jego własnością. Dom jednorodzinny może ubezpieczyć zarówno jego właściciel, jak i na przykład spadkobiercy właściciela, którzy mają interes majątkowy w zachowaniu wartości tej nieruchomości. Interes majątkowy może też dotyczyć innych niż mienie elementów majątku ubezpieczonego. Ochroną ubezpieczeniową może bowiem być objęte na przykład przyszłe powstanie **odpowiedzialności cywilnej deliktowej** ubezpieczonego wynikłej z wyrządzenia przez niego czynu niedozwolonego, na skutek którego powstała szkoda u osoby trzeciej (na przykład szkoda wynikła z potrącenia pieszego przez użytkownika hulajnoги elektrycznej, której konsekwencje finansowe obejmują koszty leczenia, rehabilitacji, utraconych korzyści wynikłych z niemożności wykonywania pracy, zadośćuczynienia). Ubezpieczenie odpowiedzialności może również obejmować powstanie **odpowiedzialności cywilnej kontraktowej** (na przykład powstanie odpowiedzialności ubezpieczonego dostawcy kakao, który nie wywiązał się z kontraktu o dostar-

Czy jest możliwe ubezpieczenie od uszkodzenia komina na skutek przeciskania się przez niego św. Mikołaja?
Analiza tradycyjnych barier ubezpieczalności każe odpowiedzieć na to pytanie negatywnie. Taki produkt pojawił się jednak w ofercie świątecznej jednego z amerykańskich ubezpieczycieli. Pod płaszczykiem ubezpieczeń była realizowana akcja promocyjna połączona z działalnością dobroczynną. Całość składki z tego produktu została przeznaczona na cele charytatywne.

czenie surowca do fabryki czekolady w terminie, na skutek czego fabryka nie zdążyła wyprodukować oferty świątecznej czekolad i nie zrealizowała planowanych zysków).

Ubezpieczalny jest każdy interes majątkowy zgodny z prawem, który da się wyrazić w pieniądzu. Nie można zatem ubezpieczyć na przykład utraconych zysków wynikłych z nieudanej transakcji prania brudnych pieniędzy,

Czy dane statystyczne są niezbędne do przygotowania oferty ubezpieczeniowej?

Zdarzenia losowe cechują się masowym występowaniem podlegającym statystycznym prawidłowościom i mieszczą się w zakresie tradycyjnej oferty ubezpieczeniowej. Rozwój narzędzi prognostycznych umożliwia jednak również obejmowanie ochroną ryzyka nieopisanego statystycznie, np. ryzyka związanego z rozwojem nowych technologii, ryzyka satelitarne czy ryzyka katastrof naturalnych, które – na skutek zmian klimatycznych – realizuje się obecnie częściej i z większą siłą niż w przeszłości.

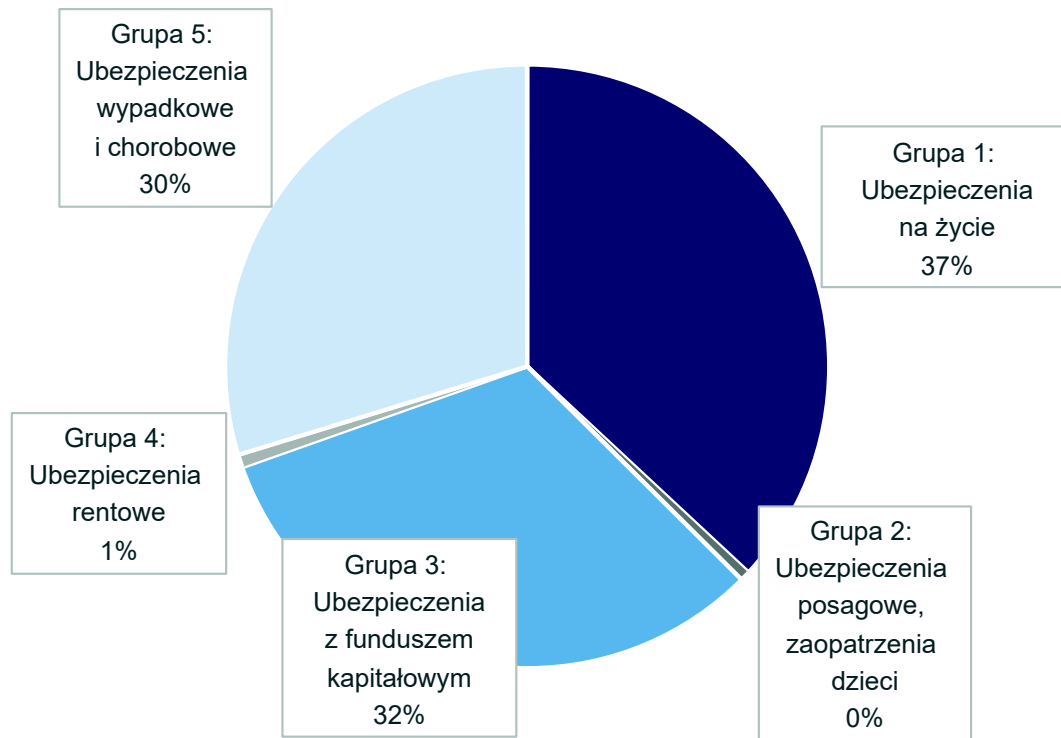
czy zniszczenia elementów niezbędnych do rozwoju nowej technologii, której potencjał do generowania zysków jest jeszcze nieznany. Dla odmiany możliwe jest ubezpieczenie utraconych zysków producenta samochodów (ubezpieczenie Business Interruption BI) na skutek utraty ciągłości dostaw komponentów motoryzacyjnych, czy ubezpieczenie konieczności pokrycia kosztów wynajęcia zastępczej hali magazynowej na skutek pożaru dotychczasowej.

Przedmiotem **ubezpieczenia osobowego** są z kolei wybrane dobra osobiste. Regulacje pozwalają na objęcie ochroną również życia i zdrowia, którego naruszenie następuje poprzez zachorowanie lub nieszczęśliwy wypadek.

Ochrona ubezpieczeniowa dla regulacyjnie dopuszczonych przedmiotów ubezpieczenia jest możliwa, o ile zdarzenia je naruszające noszą znamiona zdarzeń losowych, tzn. są niepewne (co do faktu ich wystąpienia lub skutków lub też czasu realizacji), niezamierzone, nadzwyczajne, niezależne od woli ubezpieczającego (ubezpieczonego).

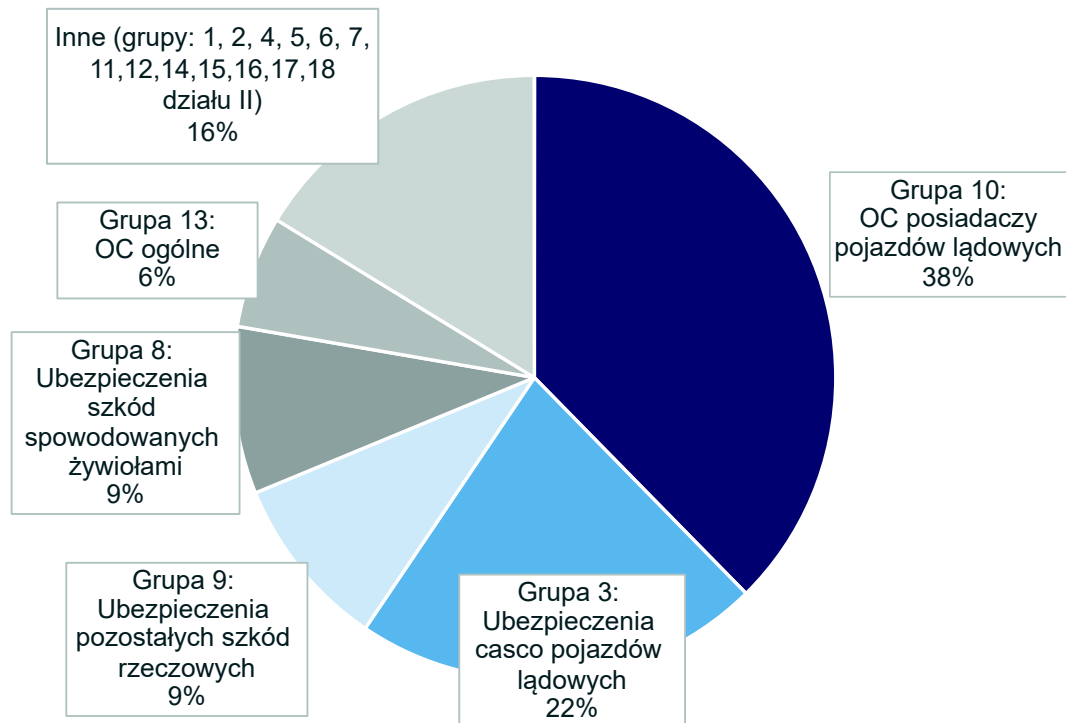
Polski rynek ubezpieczeń działu I (ubezpieczenia na życie) jest zdominowany przez trzy grupy ubezpieczeń: ubezpieczenia na życie, ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym oraz ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe (rysunek 5.8). Ubezpieczenia posagowe i rentowe reprezentują jedynie marginalny udział w rynku pod względem przypisu składki ubezpieczeniowej.

W obszarze ubezpieczeń działu II (ubezpieczenia majątkowe i pozostałe osobowe – rysunek 5.9) 38% składki pochodzi z umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów lądowych (z wyjątkiem pojazdów szynowych). Ubezpieczenia casco pojazdów lądowych stanowią drugą co do wielkości przypisu składki grupę na polskim rynku ubezpieczeniowym.

Rysunek 5.8. Struktura polskiego rynku ubezpieczeń na życie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Komisja Nadzoru Finansowego, 2020).

Rysunek 5.9. Struktura polskiego rynku ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Komisja Nadzoru Finansowego, 2020).

5.5. Otoczenie instytucjonalne polskiego rynku ubezpieczeń

Sprawne i stabilne funkcjonowanie rynku ubezpieczeń jest wspierane działalnością szeregu instytucji i podmiotów pośredniczących w procesie świadczenia usług. Uczestnictwo w jednolitym rynku ubezpieczeniowym Unii Europejskiej każe również instytucje na szczeblu unijnym zaliczyć do otoczenia instytucjonalnego polskiego rynku ubezpieczeń.

Realność ochrony ubezpieczeniowej jest gwarantowana przede wszystkim przez system nadzoru nad rynkiem ubezpieczeniowym współtworzony przez instytucje polskie (głównie KNF) i zagraniczne (Europejską Radę ds. Ryzyka Systemowego, EIOPA, organy nadzoru innych niż Polska państw członkowskich).

Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny jako Ośrodek Informacji

Obok pełnienia funkcji gwarancyjnych, UFG prowadzi bazy danych dotyczące zawartych umów ubezpieczenia komunikacyjnego OC i autocasco (AC), zdarzeń drogowych skutkujących odpowiedzialnością zakładów ubezpieczeń oraz odszkodowań wypłaconych z tytułu zawartych umów ubezpieczeń komunikacyjnych. Bazy danych UFG są powiązane z bazą Centralnej Ewidencji Pojazdów (CEP). Dane są udostępniane m.in. ubezpieczycielom oraz właścicielom pojazdów. Pozwalają zakładom na dostosowanie wysokości składki ubezpieczeniowej do profilu ryzyka posiadacza pojazdu mechanicznego (określonego na podstawie szkód, które wyrządził w przeszłości) oraz wykrywanie przestępstw ubezpieczeniowych. Trwają prace nad utworzeniem takich baz także dla innych rodzajów ubezpieczeń. UFG udostępnia także bezpłatną aplikację mobilną „Na wypadek”, która jest pomocna bezpośrednio po kolizji drogowej – krok po kroku pomaga udokumentować zdarzenie.

Do kompetencji **Komisji Nadzoru Finansowego** należy m.in.: wydawanie i cofanie zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej, nadzorowanie bieżącej działalności ubezpieczycieli, przede wszystkim w zakresie gospodarki finansowej, wyznaczanie kar pieniężnych dla zakładów ubezpieczeń i pośredników ubezpieczeniowych. Aktywność na rynku polskim **organów nadzoru z innych państw Unii Europejskiej** dotyczy przede wszystkim bieżącego nadzoru nad działalnością zagranicznych zakładów ubezpieczeń świadczących ochronę ubezpieczeniową w Polsce poprzez swobodę świadczenia usług, a także ubezpieczycieli z Unii Europejskiej, którzy na terytorium Polski funkcjonują w formie oddziału. **EIOPA** z kolei jest wyposażona m.in. w kompetencje podejmowania wiążących decyzji w sytuacjach przewidzianych w aktach prawnych wobec zakładów ubezpieczeń działających w grupach kapitałowych (tj. wobec krajowych zakładów ubezpieczeń, które są filiami – spółkami cór-

- ochrony przed ryzykiem (**decyzje ubezpieczeniowe**),
- kształtowania poziomu i struktury kapitału emerytalnego (**decyzje emerytalne**)
- transferu międzypokoleniowego zasobów rzeczowych i finansowych (**decyzje sukcesyjne**).

Można dokonać hierarchizacji potrzeb finansowych gospodarstw domowych, co zostało zaprezentowane na rysunku 7.1. Podobnie jak w przypadku piramidy potrzeb Masłowa zaspokojenie potrzeby finansowej na niższym poziomie hierarchii aktywizuje potrzebę na wyższym poziomie.

Rysunek 7.1. Hierarchia potrzeb finansowych gospodarstw domowych

Źródło: (Milic-Czerniak, 2016).

Gospodarstwa domowe wykorzystują szereg instrumentów do zarządzania swoimi finansami osobistymi. Są to:

- **osobisty bilans** będący wyrażonym w pieniądzu zestawieniem składników majątku (aktywów) i źródeł ich finansowania (pasywów w podziale na kapitału obce i wartość netto, będącą odpowiednikiem kapitałów własnych);
- **osobisty budżet** obejmujący zestawienie planowanych wpływów i wydatków gospodarstwa domowego;

- **osobisty *cash flow*** obejmujący zestawienie zrealizowanych wpływów i wydatków gospodarstwa domowego;
- **osobisty plan finansowy**, czyli sformalizowany raport przedstawiający obecną sytuację gospodarstwa domowego, a także zakładane cele krótko-, średnio- i długookresowe oraz rekomendacje ich realizacji z wykorzystaniem dostępnych instrumentów finansowych (Musiał, 2018).

7.2. Wybrane decyzje finansowe podejmowane w ramach zarządzania finansami osobistymi

7.2.1. Prowadzenie budżetu domowego (planowanie dochodów i kontrola wydatków)

O możliwościach nabywczych gospodarstw domowych decydują głównie uzyskiwane dochody. Obserwowana poprawa sytuacji materialnej większości gospodarstw domowych sprzyjała nabywaniu przez nie zarówno dóbr i usług konsumpcyjnych, jak i niekonsumpcyjnych, na przykład inwestycyjnych.

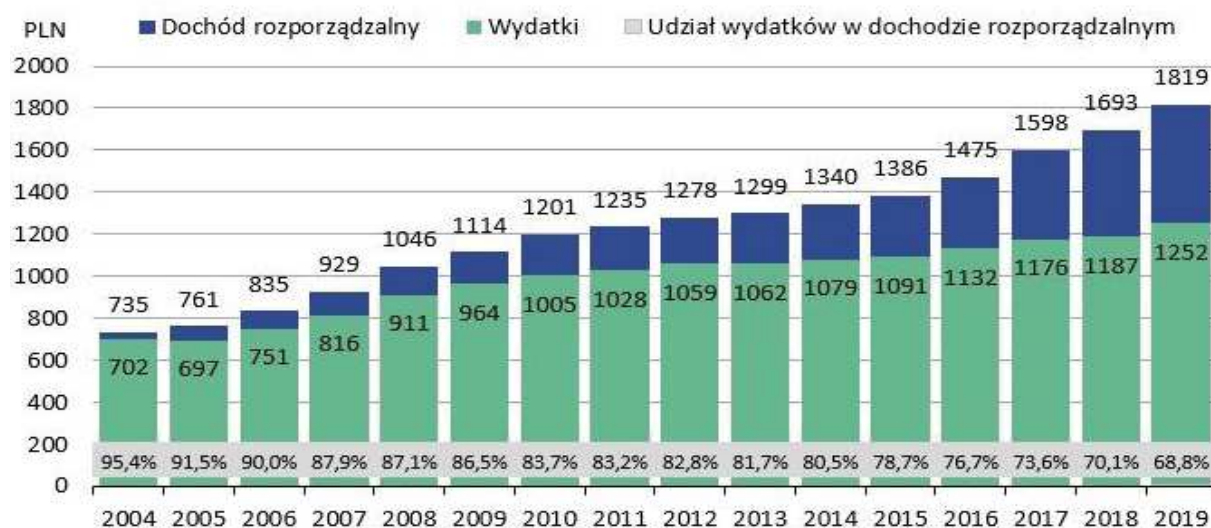
Podstawową czynnością związaną z zarządzaniem finansami przez gospodarstwa domowe jest **kontrola budżetu domowego**, na którą składają się działania związane z systematycznym zapisywaniem realizowanych wydatków na różne cele oraz comiesięczne zestawianie tych wydatków z osiągniętymi w danym miesiącu dochodami gospodarstwa domowego. W ten sposób można ustalić saldo budżetu gospodarstwa domowego, a także podjąć decyzję o jego przeznaczeniu (gdy jest dodatnie) lub o źródłach jego finansowania (gdy jest ujemne). Saldo budżetu gospodarstwa domowego może mieć trojaki charakter:

- $\text{dochody} - \text{wydatki} = 0$, **saldo zrównoważone**;
- $\text{dochody} > \text{wydatki}$, **saldo nadwyżkowe**, przy czym $\text{dochody} - \text{wydatki} = \text{oszczędności}$;
- $\text{dochody} < \text{wydatki}$, **saldo deficytowe**, przy czym $\text{dochody} - \text{wydatki} = \text{deficyt finansowany ze źródeł zewnętrznych pozainstytucjonalnych (rodzina, znajomi, zakład pracy) lub instytucjonalnych (banki, SKOKI, instytucje pożyczkowe)}$.

W zakresie **planowania dochodów osobistych** pracujący etatowo lub prowadzący na własny rachunek działalność zarobkową członkowie gospodarstwa domowego mogą podejmować dodatkowe zatrudnienie, a także korzystać

z dochodów z kapitałów pieniężnych (odsetki, dywidendy, zyski kapitałowe) i nieruchomości (najem, zysk ze sprzedaży). Dochody gospodarstw domowych obejmują również transfery społeczne związane z rentami, zasiłkami, programami społecznymi na przykład: 500+ czy 300+.

Prowadzone w Polsce przez GUS **Badanie budżetów gospodarstw domowych** jest podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności, tj. poziomie i strukturze dochodu, którym rozporządza, wydatków, spożycia oraz wyposażenia gospodarstwa domowego w przedmioty trwałego użytkowania. Poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporzadzalnego na osobę w zaokrągleniu do 1 zł wyniósł w 2019 r. 1819 zł i był realnie wyższy o 5 proc. od dochodu z roku 2018. Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych osiągnęły w 2019 r. wartość 1252 zł i były realnie wyższe o 3,1 proc. od wydatków z 2018 r. Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne wyniosły 1201 zł i były realnie wyższe o 3,3 proc. w stosunku do 2018 r. (rysunek 7.2).

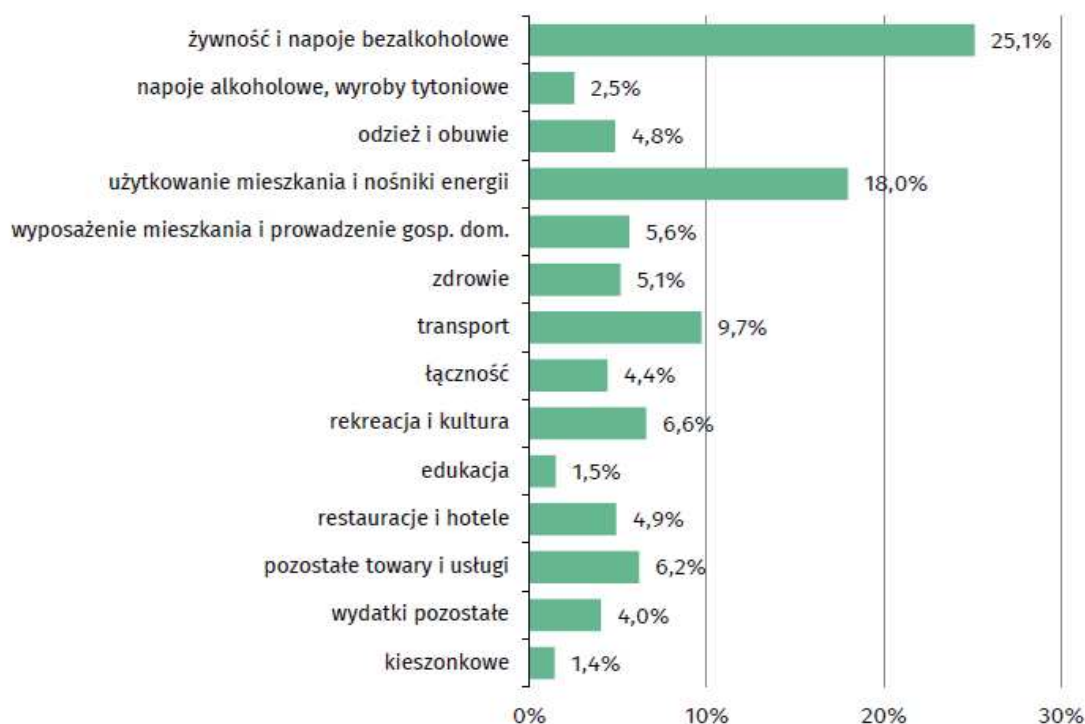
Rysunek 7.2. Poziom przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych oraz udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym w latach 2004–2019

Źródło: (GUS, 2020a).

Według GUS w 2019 r. nadal utrzymywało się relatywnie duże zróżnicowanie przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków pomiędzy różnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych. Podobnie jak w latach poprzednich, najwyższy przeciętny miesięczny dochód rozporzadzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych (2174 zł) oraz przeciętne miesięczne wydatki na osobę (1472 zł) wystąpiły w gospodarstwach osób pracujących na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym. W tej grupie gospodarstw

domowych – w porównaniu do przeciętnej dla ogółu gospodarstw domowych w Polsce – zarówno dochód, jak i wydatki były wyższe, odpowiednio o 19,5 proc. i o 17,6 proc. (w 2018 r. odpowiednio o 18,8 proc. i o 17,9 proc.). Najniższym przeciętnym miesięcznym dochodem rozporządzalnym na 1 osobę w 2019 r. dysponowały gospodarstwa domowe rencistów. Ich przeciętny dochód na 1 osobę wyniósł 1498 zł i był o 17,7 proc. niższy od średniej ogólnopolskiej (w 2018 r. niższy o 20 proc.). Najniższe przeciętne wydatki na 1 osobę odnotowano natomiast w gospodarstwach domowych rolników (914 zł) i były one o 27 proc. niższe od średnich wydatków dla gospodarstw ogółem (w 2018 r. – niższe o 26,5 proc.).

Strukturę przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych w Polsce w 2019 r. przedstawia rysunek 7.3. Wynika z niego, że ponad ¼ wydatków ogółem dotyczy żywności i napojów bezalkoholowych, drugą pozycję (18%) stanowiło użytkowanie mieszkania i nośniki energii, a blisko 10% wydatków dotyczyło transportu.

Rysunek 7.3. Struktura przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych (odsetek w wydatkach ogółem) w 2019 roku

Źródło: (GUS, 2020a).

Fragment rocznego budżetu rodzinnego przedstawiono w tabeli 7.1.

Z technicznego punktu widzenia budżet domowy może być prowadzony w **formie tradycyjnej** za pomocą kartki i ołówka (ang. *paper and pen*), w ar-